

Dziś o **jeziorach** – wyspach w sensie ekologicznym, otoczona „oceanem” łądów.

W sensie ekologicznym wyspami są też Kamczatka i Krym, bo odcięte są lasem, a na północy mają zupełnie inne środowisko – tundrę i step. Środowisko faunistyczne jest tam uboższe.

Jezioro ma różne definicje: dla geografa to zbiornik wodny zamknięty, bez połączenia z morzem, a dla hydrobiologa to taki zbiornik ale dodatkowo, w którym są pewne strefy – jest na tyle duża głębokość, że jest strefa eufotyczna i afotyczna, oraz są strefy: litoral, pelagial i profundal. Zbiorniki płytkie gdzie światło dociera do całego dna – to stawy albo zbiorniki stawowe. Również słone, jak Morze Martwe. W statystyce to zbiornik wodny powyżej 1ha. Porównanie wielkości różnych dużych jezior i „mórz” (jak Kaspijskie, Martwe), wielkie jeziora amerykańskie, Bajkał, Bałchasz, Wiktorii, Wielkie Jeziora Amerykańskie, Wielkie Jezioro Słone, Ładoga, Onega, Wener, Wetter, Balaton, Titicaca i inne. Morze Azowskie i Marmara są „legalnymi” morzami.

Świat żywy jezior podobnie jak wysp zależy od wieku jeziora. Większość jezior na świecie znajduje się na półkuli północnej (Eurazja i Ameryka Płn.), **jeziora polodowcowe** lub poligeniczne (np. pierwotnie tektoniczne, ostatecznie ustalone przez lodowiec) są w skali geologicznej bardzo młode. Na obszarze polodowcowym są one bardzo liczne. Najdalszy zasięg ostatniego zlodowacenia 20tys lat temu topił się przez około 8 tysięcy lat, ziemie północnej polski są wolne od lodu od około 12tys lat, ale nie od razu powstały jeziora. Bardzo płytkie, zwykle 50-200m, a więc szybko w skali geologicznej zanikają (łądownice). A więc jeziora z poprzednich zlodowaceń już uległy zalądowieniu, te które są teraz w końcu też zanikną. Czasami są pozostałości jak Jezioro Imielińskie – ma około 200000 lat.

Są to „wyspy” bardzo młode, łatwe do zasiedlenia, bo zwykle są połączone, w pojezierzach (choć te połączenia często są antropogeniczne). Zasiedlane są m.in. przez powietrze i przez wektory – inne zwierzęta, np. ptaki (ślizki mogą być przenoszone na kilka km.)

O składzie fauny decydują przede wszystkim warunki środowiskowe. Dostać się mogą różne gatunki w zależności od zdolności dyspersji ale to czy pozostaną zależy w głównej mierze od trofii zbiornika, natlenienia, kwasowości, a mniej od położenia geograficznego.

W jeziorach północnoamerykańskich i polskich możemy znaleźć te same rodzaje a czasami gatunki np. wioślarek. A nieraz się skrajnie różni w jeziorach położonych blisko siebie. Np. jezioro Wigry i śródleśne zbiorniki położone niedaleko siebie – zupełnie inne gatunki roślin i zwierząt. Gatunków endemicznych brak, bo zbyt krótki czas życia jezior i cały czas zachodzi wymiana w nich gatunków.

Są jednak **jeziora bardzo stare** (około 20), gdzie żyją gatunki endemiczne i one będą głównym tematem. Są one pochodzenia **endogenicznego**, czyli od sił wewnętrznych skorupy ziemskiej. Przede wszystkim jeziora **tektoniczne**, zwykle bardzo długie i głębokie, jak Bajkał, Tanganika, Malawii (związane z Wielkim Ryfem Afrykańskim). **Kraterowe** są egzogeniczne, i mają bardzo różny wiek. W rezerwacie Morawsko zbiorniki pometeorytowe mają po kilkaset lat.

Jezioro Bajkał – najstarsze na świecie, południowa część powstała w Kredzie, pozostała z trzeciorzędu, jest też najgłębsze – do 1642m. średnia głębokość 740m. Nazywane jest Syberyjskim Morzem albo Perłą Syberii. Złożone z 2 głębokich rowów, długość 636 km na 79km, powierzchnia 31,5tys km². zawiera około 20% ziemskich zasobów wody słodkiej. Jest położony na wysokości 456m.n.p.m. a dno leży poniżej poziomu morza (kryptodepresja). Ma 336 dopływów i tylko 1 odpływ – Angarę. Pod względem powierzchni na 7 miejscu na Ziemi (po Kaspijskim, Aralskim, Michigan, Wiktorii i...).

Temperatura przy brzegach około 14 stopni, głębiej mniej, zwykle 8-12. Długo trwa zlodzenie. Ponieważ leży w klimacie umiarkowanym, dwa razy w roku się miesza, cyrkuluje, na wiosnę i jesienią (dimiktyczne). Umożliwia to życie - jest dobrze natlenione aż do dna. Nie jest tak jak w wielu jeziorach, że stężenie tlenu gwałtownie spada i przy dnie go nie ma. Tlenu jest 10-14mg/l – to bardzo dużo, wahania są w cyklu rocznym ale takie samo na całej głębokości. Dobra widoczność, w porównaniu z naszymi: u nas kilka-kilkanaście metrów (latem bardzo słaba), w Bajkale latem kiedy najniższa, wynosi nawet 10m.

Skład faunistyczny. Bardzo dużo gatunków. Np. mięczaki – w całej Polsce 80-90 gatunków, a tyle jest w Bajkale. Skorupiaków obunogich w Polsce jest około 20 gatunków, a tam 218 (99% to endemity). 100% gatunków wirków (około 90 gatunków) to gatunki endemiczne. 79% skąposzczetów jest endemicznych. Gąbki, około 7 gatunków, też endemiczne.

Mszywioly – 100% endemicznych, tak samo nicienie i małżoraczki. Wirki są duże i oryginalnie ubarwione; skąposzczety: prawie wszystkie są endemiczne, jest też jeden endemiczny wieloszczet. 100% kielży to endemity (prawie 300 gat.) (w dodatku są kielże głębinowe i planktonowe), największe mają do 12cm. Bardzo zróżnicowane pod względem środowisk życia. Dominują ślimaki przodoskrzelne (nad płucodysznyimi), co jest typowe dla mórz a nie jezior. Endemiczne ośliczki. I inne.

Porównanie liczby gatunków bezkręgowców w wodach słonawych i jeziorze Bajkał, w Bałtyku 15 promili, Azowskie 12 promili, gatunków w Bajkale jest więcej.

Ryby – jest 50 gatunków, połowa to endemity, występuje grupa tzw. gołomianek. Żyją one bardzo głęboko, poniżej 1000m. Są one żyworodne, i samice mają zsynchronizowany poród a potem giną i są wyrzucane masowo na brzeg. Głowacze oraz głębiogłowacze – jedyne jezioro na świecie gdzie żyją słodkowodne ryby głębinowe (zwykle tylko w głębokich morzach i oceanach są organizmy głębinowe. Są też głąbiele jak sieja, sielawa u nas, ale tam jest endemiczny gatunek, pelagiczny. Występuje foka bajkalska, endemiczna. Ma 2,5 tysiąca km do najbliższego morza ale kiedyś było połączenie, bo był w tym miejscu ogromny zbiornik. Brak wielu glonów planktonowych i wioślarek. W planktonie zatok, ujść rzecznych i przy brzegach trochę gatunków kosmopolitycznych.

Łącznie w Bajkale około 1200 gatunków zwierząt i ponad 500 roślin, $\frac{3}{4}$ z nich to endemity. Wśród stawonogów aż 98% endemicznych.

Jest pewne pokrewieństwo z gatunkami Tanganiki, Ochrydy i Morza Kaspijskiego.

Jezioro Ochryda – na granice Albanii i Macedonii. Powierzchnia 270 km², głębokość 286 m. późny pliocen. Nigdy nie zamarza, woda przy powierzchni ma zawsze powyżej 7 stopni, nie ma mieszania, nie ma więc natleniania wód głębinowych.

Fauna o charakterze plioceńskim, stara, jest to dla niej refugium. Endemiczne wirki, nicienie, ślimaki, skorupiaki i ryby. Brak wielu gatunków występujących w okolicy. Są tylko 2 gatunki wioślarek. Mięczaki – 26 gatunków ślimaków, 24 są endemiczne, też głównie przodoskrzelne. Podobieństwo ślimaków do tych z morza Kaspijskiego, rodzina micromelanidae, która w trzeciorzędzie się rozwijała w dolnym pliocenie – na tym obszarze następowały w trzeciorzędzie ogromne zmiany hydrologiczne, pewne obszary podlegały zasoleniu, wysłodzeniu, wysuszeniu, zalewaniu. Istniało ogromne morze wewnętrzne, którego pozostałością jest Balaton. Skład fauny ślimaków porównanie – w Bajkale więcej, ale w obu prawie wszystkie są endemiczne. Łososiopstrąg. Brzanokiełb. Płoc macedońska, strzebla. Brak pospolitych jak szczupak, sandacz, okoń, głąbiele, i innych.

Jeziora ryftu Afrykańskiego. Jezioro Tanganika, Malawii i Wiktorii.

Jezioro Tanganika – najgłębsze w Afryce, drugie na świecie co do głębokości (około 1400m głębokości), leży 800 m.n.p.m. najdłuższe słodkowodne jezioro, średnia głębokość 570m. wymiary: 670x80km. Wiek oceniany na 10mln lat. Temperatura przy powierzchni 24-29

stopni, od 400m stała homotermia (ok.23 st. C), nie miesza się w całej masie wody (jeziro meromiktyczne). Poniżej 100-200m są wody bez tlenu, siarkowodor, brak życia. A więc fizjologicznie jest ono płytkie. Do 30 metrów zajmuje połowa ryb. Mimo że biogenów bardzo dużo (10 razy więcej niż w Bajkale). W dodatku bardzo przezroczyste mimo dużej żyzności. Brak wioślarek planktonowych. Ogółem jest ponad 400 gatunków organizmów z tego $\frac{3}{4}$ to endemity. Endemiczne widłonogi i małżoraczki. Endemiczne mięczaki, na 45 ślimaków 25 endemitów.

Rodzina pielęgnicowate – 26 endemicznych rodzajów. Połowa gatunków pielęgnic na świecie występuje w tych 3 afrykańskich jeziorach. W Tanganice około 170 gatunków prawie wszystkie endemiczne. Innych gatunków ryb jest 40-80.

Pielęgnice o silnej specjalizacji. Są takie co żywią się fitoplanktonem, glonożerne, peryfitonożerne, detrytusożerne, rybożerne, łuskożerne, mięczakożerne, owadożerne, ikrożerne itp. to bardzo duża różnorodność jak na obręb jednej rodziny. Wszystkie rozwinęły się z 2-3 gatunków. Są K-strategami.

Jeziro Malawii daw. Niassa

Płytsze – 706m, ale też w kryptodepresji, wiek około 1,5 mln lat. Kilkaset gatunków pielęgnic.

Jeziro Wiktorii – płytsze, 80-90m, najmłodsze z tych trzech jezior, na wyżynie wschodnioafrykańskiej.

Tempo powstawania gatunków tak szybkie, że nie jest wytłumaczalne naukowo. W ciągu 12400 lat musiałyby powstać setki gatunków. Cała ewolucja musiała się rozegrać w tym zbiorniku. Na 3000 lat całe jezioro wyschło, więc dlatego te gatunki miały tak mało czasu na powstanie. Nie wiadomo jak to się stało.

Ryby przybyły z jeziora Hiwu, było ono połączone z jeziorem Wiktorii.

Wprowadzenie tam okonia nilowego spowodowało eksterminację kilkuset gatunków pielęgnic.

Jeziro Biwa na wyspie Honsiu, tektoniczne, głębokie, kryptodepresja. Miało ogromną rolę w kulturze japońskiej. Powstało w innym miejscu niż obecnie i powoli się przesuwało w stronę swojej obecnej lokalizacji. Liczne endemiczne gony i makrofity, mięczaki, skorupiaki i ryby. Bardzo silnie eutrofizowane ostatnio.

Jeziro Titicaca, najwyżej położone żeglowne jezioro na świecie, klimat dość ostry, prawdopodobnie od środkowego miocenu istnieje, jest jeziorem reliktowym, tektonicznym, 304m głębokości, powierzchnia ponad 8000km². Ubogie w starą faunę, ale są endemity wśród ryb i mięczaków.

Jeziro na wyspie Celebes ale nie wiem jakie. Krótki opis.

Jeziro Toba, na Sumatrze, głębokość ponad 500m, kryptodepresja, wulkaniczne, wypełnia kalderę (rozerwany stożek wulkaniczny) superwulkanu Toba, wybuch tego wulkanu prawdopodobnie zapoczątkował epokę lodowcową i gwałtownie ograniczył populację ludzką.